

TRAGEDIJA IN FARSA

Franc Kogovšek

S Spominjam se časov, ko se avtorji za usodo svojih del skoraj niso zanimali; vsaj ne za iz teh del izhajajoče avtorske pravice. V mislih imam seveda tiste avtorske pravice in honorarje, ki niso bili opremljeni s konkretno naročniško pogodbo, ampak so izvirali iz uporabe segmenta že objavljenih avtorskih del. Tiste uporabe namreč, za katero avtor praviloma ni vedel (ali pa je zanjo izvedel slučajno). Pravice, izhajajoče iz te uporabe, se imenujejo male avtorske pravice. Da je bilo stanje res slabo, dokazuje dejstvo, da do začetka devetdesetih nobeno stanovsko društvo v Sloveniji ni izpostavljalo te problematike. Izjema so le glasbeniki, ki pa so bili v celotni zgodovini avtorskega varstva pravzaprav edini dobro organizirani in so iz naslova tako imenovanih malih avtorskih pravic edini prejeli omembe vredne honorarje.

Z Zahvaljujoč temu segmentu avtorjev pa lahko rečemo, da je tradicija avtorskega varstva na naših tleh razmeroma stara, saj je imela že Kraljevina Jugoslavija zakonodajo s tega področja (1929) in društvo UJMA, kasnejši Zavod za avtorsko-pravno posredovanje. Po vojni je dr. Martin Briški s pomočjo takratnega Ministrstva za kulturo (1946) ustanovil poslovalnico Zavoda za zaščito malih avtorskih pravic, ki je bila pogodbeno vezana na beograjski SOKOJ. Kasneje sta se izoblikovali dve avtorski organizaciji; ena za tako imenovane velike in druga za tako imenovane male glasbene in književne pravice. Koreniteje so se stvari začele spreminjati šele po osamosvojitvi Slovenije, dokončno pa je to področje leta 1995 uredil Zakon o avtorskih in sorodnih pravicah.

T Ta je v pravni sistem avtorskega varstva (pa tudi v prakso) vnesel veliko sprememb, pa tudi nemalo težav. Formalno sicer omogoča avtorsko varstvo, v praksi pa se je pokazalo, da bodo nekatera področja varstvo na takšni zakonski podlagi le stežka izvajala. V Sloveniji se s kolektivnim uveljavljanjem avtorskih pravic trenutno ukvarjata dve organizaciji s pridobljeno koncesijo: ZAMP, Združenje avtorjev nosilcev malih in drugih avtorskih pravic Slovenije, in SAZAS, organizacija s področja glasbe. Začasno ima za pobiranje nadomestil s področja fotokopiranja in tonsko-vizualnega snemanja koncesijo tudi AAS, ki pobrane honorarje s teh področij po zakonu deli med avtorje (50 odstotkov) in založnike (50 odstotkov).

ZZAMP, ki je organiziran na podlagi Zakona o društvih, je torej organizacija, ki ima za nalogo kolektivno uveljavljanje že objavljenih avtorskih del. Deluje na podlagi dovoljenja Urada za intelektualno lastnino, svojih aktov (Statut, Pravilnik o honorarjih s tarifo, Pravilnik o delitvi) in sklepov organov upravljanja. Kljub dejstvu, da ima varovanje avtorskih pravic v Sloveniji že tradicijo, pa današnje stanje na tem področju le ni vzorno. V zadnjih letih so Slovenijo obiskovali tudi strokovnjaki za ta področja v okviru programa Phare. Njihova vloga je seveda res bolj posvetovalna, k boljši ureditvi pa sami niso mogli bistveno prispevati. Jedro razgovorov namreč ni bila nerazvitost tega področja na Slovenskem, ampak nemoč pri iskanju nekaterih rešitev, pogojenih s pravno in siceršnjo organiziranostjo. Večno neskladje med avtorsko organizacijo in državo (uradniki) je v tem, da prva stalno išče pomoč državne regulative, da bi lahko tudi v resnici izvajala v zakonu predvidene pravice, druga pa se »noče mešati« v siceršnjo samostojnost avtorske organizacije. Zato ostajajo nekateri problemi, ki bi bili sicer z malo kooperativnosti uradništva (ministrstev za kulturo, za promet in zveze ter za šolstvo, tržne inšpekcije in drugih), lahko takoj rešljivi, nerešeni že leta.

ZZakon o avtorskih in sorodnih pravicah iz leta 1995 naj bi urejal celotno problematiko varstva avtorskih pravic v Sloveniji. Med drugim predvideva, da naj bi vsako društvo oziroma vsako avtorsko področje imelo svojo agencijo in varovalo svoje stanovsko področje. Takšne so namreč rešitve v velikih evropskih državah. Za slovenske razmere pa je, zaradi majhnosti avtorskega prostora, takšna rešitev neprimerna. Ta koncept je napravil precej škode, ki je ne bo več mogoče popraviti. Poleg nekaterih praktičnih težav, ki se v zvezi s tem pojavljajo pri izvajanju samega varstva, je ovira še slovenska posebnost. Cela vrsta avtorskih področij je namreč tako majhnih, da sama sploh ne morejo delovati, saj nimajo dovolj sredstev za vzpostavitev lastne službe. V Sloveniji nobeno avtorsko področje, razen glasbenikov, ni tako močno, da bi lahko samo zase zares kvalitetno varovalo avtorske pravice. Rešitev za nastalo situacijo vidimo v povezavi več avtorskih področij. Nekatera izmed njih, novinarstvo, fotografstvo, likovna umetnost, koreografija itd., namreč sploh niso kolektivno varovana. Tudi pisatelji in prevajalci, ki sicer imajo svojo organizacijo, bi bili v močnejši združbi, zaradi nižjih stroškov zajemanja podatkov in obdelave, bolje varovani. Na srečo je združenju uspelo še pred uveljavitvijo zakona vnesti dopolnitev, ki omogoča obstoj takšne skupne servisne organizacije, ki bi bila, kot sem že omenil, za slovenski prostor v danih razmerah najboljša rešitev. Več področij bi se povezalo v administrativno enoto, kar bi močno izboljšalo situacijo. S priključitvijo drugih avtorskih področij bi vsaj delno zapolnili vrzel in vključili sedaj nevarovana avtorska področja v skupni sistem varstva.

VV primeru enotne organizacije varstva bi bil tudi izhodiščni položaj avtorjev boljši, saj težav z uporabniki, še zlasti velikimi (na primer radijske, televizijske

in kabelske hiše), nikakor ne zmanjkuje. Kljub zakonski urejenosti se prepogosto srečujemo tako z nespoštovanjem pogodbenih določil največjih uporabnikov kot z visokim odstotkom neplačevanja najmanjših uporabnikov. Vse to pa zato, ker je sistem tožb zaradi majhnih zneskov skoraj neuporaben. Korektno dostavljanje programov izvajanih del (na literarnih večerih v knjižnicah, tiskanih v založbah, v časopisnih hišah, na radijskih in televizijskih postajah), kar so sicer dolžni storiti vsi uporabniki avtorskih del, pa je zgodba zase. Častna izjema je tu le Radio Slovenija. Uveljavljanje novih področij varovanja (fotokopiranje, pravice, vezane na nosilce zvoka in slike) to problematiko še povečuje. Res pa je hkrati tudi, in to je potrebno še posebej poudariti, da tudi sami avtorji iz nekaterih avtorskih področij niso najbolj osveščeni.

Č Čeprav ZAMP v osnovi sestavljajo člani Društva slovenskih pisateljev in Društva slovenskih književnih prevajalcev, to združenje varuje vse avtorje in nosilce pravic s področja literature. V organizacijo se lahko vključi vsak avtor (seveda brez članarine), ki ima iz tega področja vsaj eno objavljeno delo. Enako varstvo se zagotavlja tako domačim kot tujim avtorjem (Bernska konvencija). Da je zbiranje denarja težavna naloga, najbrž ni potrebno posebej poudarjati, zanimivo pa je, da je izslediti avtorja, ki mu pripadajo tantieme, včasih prav tako zamudno delo. In če ga ne izsledimo, je ta seveda za tantieme prikrajšan.

Z Združenje ima za delitev avtorskih honorarjev Pravilnik o delitvi, ki ga na predlog upravnega odbora sprejme skupščina združenja in predloži na vpogled Uradu za intelektualno lastnino pri Ministrstvu za znanost in tehnologijo. Načeloma je uporabnik avtorskih del dolžan organizaciji avtorjev predložiti program izvedenega ali kako drugače uporabljenega dela. Dobljeni avtorski honorar se razdeli v skladu z navedbami uporabnika v programu. Podobno je, ko gre za dela, uporabljena v tisku, kjer se honorarji obračunavajo po številu vrstic ali verzov. V primerih, ko se avtorski honorarji obračunavajo v pavšalu, na primer pri radijskih in televizijskih postajah, pa se honorar deli po minutaži avtorskega dela v programu postaje. Poseben problem je, kadar je uporaba avtorskega dela plačana (že nekaj let v primeru TV Slovenija), organizacija pa ne odda programa izvajanih del. Uporabljeni avtorji so v tem primeru oškodovani. Dolej smo na Zavodu, po sklepu upravnega odbora, ta sredstva razdelili po programu Radia Slovenija, kot najbližjega medija. Seveda to ni prav. Je pa ta ignoranca že precej stara. Poskušali smo to urediti prek Sveta RTV in ministra za kulturo, vendar zaenkrat še ni rezultatov. Še huje pa je seveda, če uporabnik uporabe avtorskih pravic sploh ne plača. Za tako čast osveščenosti se potejujejo kar tri velike hiše: POP TV, A kanal in TV3.

P Problemi varovanja avtorskih pravic so verjetno podobni ne glede na konkretno področje. Kot je znano, ima SAZAS že nekaj let vloženo tožbo zoper prej omenjene. Glede nacionalke pa ima v primerjavi z združenjem bistveno boljši

položaj. Glasbeniki dobijo 2,5 odstotka od mesečne naročnine oziroma okoli 22 milijonov tolarjev, avtorji s področja literature pa le 0,07 odstotka oziroma okoli 600.000 tolarjev. Kar je skoraj petintridesetkrat manj! Tudi to dokazuje, koliko cenimo slovenski besedni ponos. To ve tudi minister za kulturo. Res pa je tudi, da je minutaža glasbenih del precej večja.

Organizacija za varovanje avtorskih pravic je v primerih kršenja teh pravic žal precej nemočna. Opomini ne zaležejo, tožb pa se zaradi visokih stroškov in predolge čakalne dobe poslužujemo le izjemoma. Neracionalno je namreč za neplačani avtorski honorar v višini, na primer, 400 SIT (večina naših faktur je takih!), vložiti tožbo, če znaša tožbena taksa nekajdesetkrat več. Zneski oziroma tarife za obračunavanje avtorskih pravic so v veliki meri tako majhni, da stroški tožbe v vseh primerih presegajo tožbeni znesek. Tu je govora seveda o tistih največjih uporabnikih, ki pa hkrati prispevajo tudi največji delež zbranih honorarjev.

Razlogov za sedanje slabo stanje na področju varovanja avtorskih pravic je torej več. Hudo je, da se nove težave rojevajo hitreje, kot lahko rešujemo stare. Miselnost, da je avtorske pravice potrebno plačati in dostaviti program uporabljenega dela, se le počasi uveljavlja. Preveč pasivni so tudi sami avtorji, ki se kljub pozivom ne odzivajo ali pa na očitna kršenja in nevarnosti ne reagirajo. Recimo, na grozeči davek na dodano vrednost. Grozeči vsaj za področje kolektivnega uveljavljanja avtorskih pravic. Ta se bo v Sloveniji namreč plačeval od izdane (izredni dosežek človeškega uma!) in ne od plačane fakture. S plačilno disciplino, ki je država ne zna uvesti, bi bilo naše delo praktično onemogočeno, in si bomo morali zaradi te neumnosti izmisliti novo neumnost, ali pa nas ne bo.